

Meditácie nad mostami

alebo

Tri pohľady z emigrantského mosta do slovenského prosta

mosty – československý týždenník,
BRATISLAVA-BRNO-PRAHA, roč. 6, č.50
(9.12.1997).

Vydavateľka: Soňa Čechová, Šéfredaktorka: Marta Vančová, Zástupca šéfredaktorky: Ivan Čereďev; Sekretár redakcie: Martina Martiaková; Redakcia: Alena Lacyková, Sylvia Daničková, Anastázia Ginterová, Renáta Havlová; Redakčná rada: Radúz Činčera, Lubomír Ďurovič, Dagmar Gregorová, Juraj Charvát, Rudolf Chmel, Milan Jungmann, Ivan Klíma, Erazim Kohák, Ladislav Kováč, Eva Kováčová, Miroslav Kusý, Milan Lasica, A. J. Liehm, Teodor Münz, Martin Porubjak, Jiří Suchý, Jiřina Šiklová, Marta Šimečková, Ján Šimsa.

Ako nasvedčuje názov, časopis je jednoznačne poplatný starému masarykovskému smeru, ktorý sme si v emigrácii zvykli nazývať “čechoslovakistický”¹. Viac ako niektoré iné slovenské periodiká, ktoré sú týmto smerom skôr implicitne orientované. Nevidí inde riešenie súčasnej slovenskej krízy iba v křčovitom pridržiavaní sa resp. návratu k československému modelu. Explicitne predovšetkým v kultúrnom slova zmysle, ale implicitne a nostalgicky aj v politickom slova zmysle.

Sústredím sa na tri témy z tohoto čísla:

- (1) VIII. Bratislavské sympóziu ‘Kultúra a politika’;
- (2) Banskobystrická konferencia ‘Židia na rázcestí’;
- (3) Zasadanie ‘Česko-slovenského duchovného parlamentu’.

Téma 1: Sympóziu bolo sponsorované European Cultural Foundation a Friedrich Nauman Stiftung v dňoch 27.–30. novembra 1997. Prvé bolo r. 1990 pod záštitou V. Havla a malo názov ‘Bratislavské sympóziu ETIKA a POLITIKA’. Ak ma pamäť neklame, najvýznamnejším účastníkom vtedy bol Paul Ricoeur. Aj komentár o terajšom sympóziu z pera Martina Porubjaka sa z dvoch tretín venuje vlastne tomuto z roku 1990 a hlavnou témou je, samozrejme, kritika nacionalizmu. Doslova:

Dnes sa stretávame s novým typom oneskorene národného vlastenectva, ktorý je nihilistický svojou filozofickou obhajobou a nevraživý a škriepny vo svojich praktických prejavoch. Tak či onak, tento typ nového východoeurópskeho nacionalizmu sa stal základom súčasnej verejnej morálky. Ak dnes intelektuál vo východoeurópskej krajine vymení univerzitnú katedru za výsostnejšie miesto v národnom administratívnom aparáte, prijíma nie staré normy ošumelej vlasteneckej morálky, ale morálky novobjaveného svárlivého nacionalizmu. V jeho verejnej činnosti sa etické normy formujú z takých zdrojov akými sú nihilizmus, náboženská neznášanlivosť a mýty o národných dejinách.

Autor, zdá sa, nezaprel v sebe svoju marx-leninskú výchovu keď sa veselo polemizovalo s “idealistickým svetonázorom” ktorý bol konštruovaný ako karikatúra, bez toho že by sa menovalo, ktorý z napr. neoplatonistov zastával takéto absurdné názory.² Aby som však autorovi príliš nekrivdil, z kontextu je jasné, že pod tou východoeurópskou krajinou

rozumie Slovensko a pod tým intelektuálom Jozefa Markuša, predsedu Matice slovenskej. Keďže ho nemenuje, nie je ani možné chcieť, aby citátni dokázal, že Markuš naozaj hlása menované absurdnosti — opäť starý trik. Napr. podľa The Oxford Companion to Philosophy (OUP 1995) nihilizmus (*nihilism*) je: The extreme view that there is no justification for values and, in particular, no justification for morality. Nemôžem povedať, že by som súhlasil s národným tunnel vision J. Markuša a tiež som nečítal všetko, čo napísal, neviem si však predstaviť, že by sa hlásil k takémuto nihilizmu (predstavovanému vo filozofii Nietzsche a z postmodernistov azda najexplicitnejšie Giacomo Vattimom)!

Aj termín mýtus je tu používaný v pejoratívnom slova zmysle, tak ako ho chápú napr. marxisti a iní myšlienkovovo zakorenení v XIX. storočí. Ide však o pojem oveľa zložitejší a to nielen v podaní postmodernistov, ale i napr. Mircea Eliadu či Alana Watta. Posledný doslova píše: Myth is to be defined as a complex of stories—some no doubt fact, and some fantasy—which for various reasons, human beings regard as demonstrations of the inner meaning of the universe and of human life. ... we are (nowhere) near to a full understanding of the processes governing the formation of myth, of the rationale whereby the human mind selects some narratives as mythic in significance and others as simply historical or merely inconsequential. V takomto kontexte aj vytváranie mýtov o národných dejinách (narážka na M. Ďuricu?) nie je nutne negatívnym kultúrnym prínosom. Napr. aj známy (a dnes kontroverzný) katolícky sociológ F. Andrew Greeley na takejto interpretácii založil svoje tri knihy The Sinai Myth, The Jesus Myth a The Mary Myth.

Tiež neviem, ako môže autor tvrdiť, že opísané patologické javy sa stali “základom súčasnej verejnej morálky”: okrem Slovenskej republiky, STV, jednej či dvoch rozhlasových staníc a pár časopisov, všetky verejnú mienku formujúce média, vrátane myslím i cirkevných kruhov, sa veľmi explicitne hlásia k politickej opozícii. To bol môj dojem, aspoň teda v Bratislave, z decembra 1997.³

Je ťažké si vytvoriť názor o samotnom VIII. sympóziu z útržkových referátov. Bez toho, aby sa definoval pojem kultúra je tu niekoľko stručných opisov z referátov, z ktorých sa zdá, že rôzni autori rôzne chápali tento pojem. Napríklad A. J. Liehm napočítal v Európe 35 samostatných svojbytných kultúr! Na druhej strane Erhard Busek, bývalý rakúsky vicekancelár a minister pre vedu a vzdelanie vraj “vidí hlavné dôvody konfliktov v globalizácii informácií a kultúry a v doterajšej dominancii takzvaných západnej civilizácie, na ktorú jednotlivé regióny reagujú hľadaním vlastnej kultúrnej identity.” Toto je štandardné konštatovanie pokiaľ ide o “hľadanie vlastnej kultúrnej identity” mimoeurópskych etník či indigeneous peoples (amerických indiánov, kanadských eskimákov, austrálskych aboridžinov, muslimské národy atď) a problematika je to nejednoduchá. Je však otázne či toto možno aplikovať na slovenský prípad, kde nacionalizmus sa prejavoval v snahe — viac emocionálne ako racionálne ve-

denou, to však je charakteristické pre každé skupinové seba-vedenie — vymaniť sa spod kultúrnej i politickej dominancie nacionalizmu maďarského v XIX. a českého v XX. storočí.

Tu sa žiada pripojiť ešte toto: Neišlo tu pritom nikdy o snahu vymaniť sa spod nemeckého vplyvu, ktorý historicky v stredoeurópskom rajóne — pravda, s výnimkou vojnových rokov — predstavoval 'západnú civilizáciu' proti 'východnej' predstavovanej panslavistickými tendenciami. Protičeské a protimaďarské nálady neboli nikdy diktované protizápadnými sentimentami. Ak dnes jestvujú u niektorých kruhov na Slovensku proti-západné, hlavne proti-americké, sentimenty, je to predovšetkým reakcia na nežnú revolúciu v ktorej pražskí ex-komunisti, chartisti a ich sponzori na západe prevezli nielen slovenských ex-komunistov ale aj tých dissidentov, ktorí si pamätajú, osobne či z rozprávania, roky 1945–48. V tomto zmysle možno súhlasiť s Busekom, o "účelovom vyrábaní kultúrnych problémov pre politické ciele", hoci on zrejme mal na mysli iba zo svetového hľadiska malé rybky ako napr. Vladimír Mečiar.

Téma 2. Referát o konferencii 'Židia na rázcestí' organizovanej Múzeom židovskej kultúry je z pera Ľuba Stacha. [Interview s riaditeľom Múzea židovskej kultúry pri Slovenskom národnom múzeu v Bratislave, Prof. Pavlom Meššanom, je aj v Slovenskej republike z 8/11/97]. Hlavnou témou konferencie boli osudy slovenského židovstva po druhej svetovej vojne. Vedľa obligátnych a pochopiteľných exkurzií do rokov 1939–45 ako aj staršej histórie⁴, je tejto téme aj venovaná väčšina referátu.

Poznámky a pripomienky, ktoré ma napadajú idú, pravda, na adresu referátu, ktorý je zrejme poplatný fakt, že je uverejnený v čechoslováckom časopise. A nie nutne na adresu samotnej konferencie o ktorej informácie z iného pohľadu nemám. Dočítame sa tu o povojnových pogromoch (Topoľčany 24/9/1945) ako i o náboženskej diskriminácii židov za komunizmu, témy o ktorých v súvislosti so slovensko-židovskou problematikou bolo napísané oveľa menej ako o období pred 1945. Nevieť však prečo musel autor toto sprevádzať slovami

Katolícka verejnosť za komunizmu s veľkou krivdou sledovala úbytok kňazov, biskupov a arcibiskupov(!). Málokto v tom štáte si uvedomoval, že väčšina židovských veriacych nemala rabína vôbec...

Ak židovská verejnosť nesledovala s "veľkou krivdou" úbytok rabínov, čia je to vina? Nielen katolícka verejnosť ale každý kto bol len trochu informovaný, doma i v zahraničí, vedel o uväznených katolíckych kňazoch a náboženských aktivistoch. Nie však o židoch uväznených z čisto náboženských dôvodov. Že sa slovenským židom stala zo slovenskej strany strašná krivda, aby som nepoužil silnejšie slovo, o tom nik súdny nemôže pochybovať. To sa však stalo pred rokom 1945 a nie v časoch keď už na Slovensku vládli benešovci a gottwaldovci. Vtedy už on the receiving end boli veriacy slovenskí kresťania tak isto, ak nie viac, ako veriacy slovenskí židia.

Preto akokoľvek je smutným faktom, že na diskriminácii,

prenasledovaní a vysídľovaní Židov za vojny nesú Slováci — ako národ resp. skrze svojich právoplatných predstaviteľov — svoj podiel viny, nemožno toto hovoriť o náboženskej či inej diskriminácii židov z oficiálnych miest po máji 1945. Tento fakt je ešte okatejšie ignorovaný v ďalšej pasáži:

Socializmus búral v Bratislave aj inde synagógy a židovské modlitebne bez akejkoľvek náhrady. Zatiaľčo začiatkom päťdesiatych rokov bolo na Slovensku evidovaných vyše päťdesiat židovských náboženských obcí, dnes je ich len jedenásť. V susednom Maďarsku bola situácia iná, aj za komunizmu tam žili ortodoxné komunity a uchovalo sa židovské školstvo. Preto sa dnes nečudujeme, že Maďarsko požíva vo svete väčšie sympatie ako Slovensko.

Nuž v Maďarsku sa uchovalo nielen židovské ale aj katolícke školstvo (a tlač, atď.) viac ako v Československu, to však bol známy fakt plynúci z toho, že komunistická Praha stála na protináboženských tradíciách i pred komunizmom, zatiaľčo komunistická Budapešť nie natoľko: slovenský národ tu už žiadnu rozhodujúcu úlohu nesmel hrať a nehral. Čo sa týka poslednej vety v tomto citáte, z predchodzieho by vyplývalo, že by Maďarsko malo dnes požívať väčšie sympatie aj než rozhodujúci dedič ČSSR, Česká republika. Vieme však, že tomu tak nie je. Samozrejme, to, že Slovensko nepožíva vo svete sympatie je nepopierateľný fakt. Ibaže dôvody pre to nie sú v tom, čo sa udialo v čase keď už Slovensko bolo pod dvojím diktátom Prahy a Moskvy, ale v súčasnosti: Politická situácia na Slovensku. Vládna strana a opozícia sa vedia dohodnúť iba na jednom, na tom ako vonkajšiemu svetu predstaviť Slovensko v čo najhoršom svetle. Pravda ich metódy aj motivácie sú odlišné.

Domnievam sa však, že k zlému image Slovenska značne prispieva i to, že stále ešte nedošlo — nemohlo dôjsť — k slovensko-židovskému reconciliation (zmiereniu?) za nešťastné roky 1939–1945. K urobeniu poslednej bodky za touto smutnou kapitolou v slovenských dejinách nemohlo dôjsť myslím z dvoch dôvodov.

Jeden je bezpochyby v tom, že ešte príliš veľa slovenských nacionalistov, si nechce priznať ani najmenší podiel kolektívnej (národnej?) viny⁵ za to čo sa stalo. Nehovorím tu o hitlerovských vyhladzovacích táboroch, o holocauste — tam naozaj nemožno hovoriť o slovenskom podiele viny — ale o Židovskom kódexe, odhlasovanom v slovenskom parlamente v septembri 1941, a jeho následkoch, násilnom vysťahovaní židovských spoluobčanov. To že vtedy nik—ani v širšom svete—nevedel, aký strašný osud ich čaká je poľahčujúca okolnosť, nie však absolúcia z viny.

Druhým dôvodom prečo ešte stále nedošlo k slovensko-židovskému vyrovnaniu je, aspoň ja sa tak domnievam, český, presnejšie čechoslovácky faktor. Tak ako v prípade slovensko-maďarského historického konfliktu hraje tento faktor jednoznačne rušivú úlohu. Ibaže v tomto prípade, keď — na rozdiel od slovensko-maďarského kontextu — je podstatnou zložkou problematiky úprimné a bolestivé spytovanie slovenského národného svedomia, ide o úlohu nielen rušivú, ale dalo by sa povedať, zlomyselne rušivú. Lebo iba samobytná, od českého kontextu nezávislá,

slovenská historicko-národná identita jediná dáva raison d'être slovenskému národnému svedomiu a potrebe jeho spytovania. Preto československý faktor prináša do bolestivého procesu zmierenia tretieho partnera, ktorý nemá ani zásluhu ani vinu na tom, čo sa so slovenskými Židmi stalo. Je prísadou, ktorá nesleduje ani slovenské, ale trúfam si povedať, že ani židovské, záujmy, iba sebecké záujmy politického, dnes už teda skôr ideologického, čechoslovakizmu.

Vráťme sa však k samotnému článku. Jeho mottom je citát, kde sa Juraj Špitzer pýta trochu popletene:

Čo som? Slovenský Žid alebo židovský Slovák?
Pokým som nebol nútený brať na vedomie narastanie antisemitských predsudkov, považoval som sa intelektuálne za Slováka (Freud za Nemca).
Odvtedy uprednostňujem aby ma nazývali Židom ...
Ostal som Slovákom a prestal som byť Židom.

Predovšetkým, tento citát je vytlačený veľkými písmenami, takže nie je mi jasné, či Spitzer použil slovo 'žid' (v slovenčine teda náboženská príslušnosť) alebo 'Žid' (národná príslušnosť). Ak jedno sa vzťahuje na náboženskú príslušnosť a druhé na národnú, neviem v čom by bola nejasnosť: niekto môže byť 'slovenským katolíkom' (v kontexte iných Slovákov?) a súčasne 'katolíckym Slovákom' (v kontexte iných katolíkov?).⁶ Ak sa slovenskosť vzťahuje na štátnu príslušnosť, potom pojem 'slovenský žid' je práve tak jasný ako napr. pojem Australian Catholic a 'slovenský Žid' práve tak ako *Australian Slovak*.

Ak sa oba prívlastky vzťahujú na národnú príslušnosť, tak môže ísť o problém iba vtedy ak sa národnostná príslušnosť vidí ako exkluzívna ("kto nie je s nami je proti nám"), ktorú hlásajú aj slovenskí nacionalisti (a ktorá v dobe Freuda azda bola naozaj všeobecne takto chápaná). Etnická príslušnosť však dnes viac a viac — azda predovšetkým u mimoeurópanov európskeho pôvodu — je akousi mozaikou⁷ zložiek, ktoré sú súčasťou širšieho kultúrneho make-up jednotlivca. Myslím však, že k tomuto musí smerovať vývoj všade, i v Európe. Lebo ak táto planeta môže prežiť iba ak sa rôzne kultúry naučia koexistovať, to isté platí o symbióze etnických vplyvov prostredia na jednotlivca.

Vrátiac sa opäť k Spitzerovmu výroku, som si vedomý, že židovstvo v kultúrnom zložení jednotlivca je i príslušnosťou náboženskou i etnickou a azda ešte aj niečo navyše. Tieto príslušnosti nemožno brať 'buď alebo' ako v predchádzajúcich príkladoch, skôr ako aspekty — s rôznou váhou u rôznych jednotlivcov — židovského sebauvedomenia sa. Predsa si však myslím, že niekto môže byť i židom, teda vlastne Židom, i Slovákom (i napr. Maďarom atď.) súčasne, bez toho aby si musel lámať hlavu nad tým, ako sa označovať a určite bez toho aby musel niekomu inému vysvetľovať či je 'viac' Židom či 'viac' Slovákom. Pre emigráciu mojej generácie bol takým príkladom Žida i Slováka už nebohý, poaugustový emigrant, Eugen Loebel. Niet sa, pravda, čo diviť, že v tomto čechoslovácky orientovanom článku i časopise, nemohla byť o ňom ani zmienka.

Ukončil by som túto chúlостivú a bolestivú tému otázkou, ktorú som položil roku 1983 a ktorá zdá sa je i dnes

aktuálna. Citát je z článku Nad hrobom sa mlčí, ktorý vtedy v sydneyenskom Slovenskom Štíte nechceli uverejniť z dôvodov, ktoré je lepšie nerozvádzať:

Jestvuje trest smrti, a málokto zločin si ho tak zasluhuje ako tie spojené s Holocaustom. **Jestvuje však trest smrti pre národ?** Nik nebude pochybovať o tom, že mnoho viny za zločiny II. svetovej vojny padá i na niektorých príslušníkov slovenského národa. Prečo však túto otázku riešiť pred inonárodnými fórami, či v rámci rôznych československých organizácií, ktoré už samým svojím názvom sú zamerané proti uznaniu nezávislej (čo i len kultúrnej) existencie slovenského národa? Či práve Židia neboli po stáročia obeťou nehumánneho predsudku o kolektívnej vine?

Téma 3. Časopis má zasadeniu štvrtého výročia 'Československého duchovného parlamentu' (Praha, 26/10/97) venovanú osemstranovú špeciálnu prílohu. Išlo už o dvanásť zasadenie od roku 1993.

Vo všeobecnosti možno povedať, že spoločným menovateľom referátov je nárek nad rozdelením Československa^{8 9}, pravda, bez vedúcej úlohy strany, ktorá po II. svetovej vojne už jediná robila tento politicko-kultúrny hybrid životaschopným. Niečo ako nostalgické spomienky staršej generácie slovenských emigrantov na Slovenskú republiku 1939-45, pravda, bez hitlerovského kontextu a protizidovských opatrení. Československo bez železnej obruče Moskvy a nacionalistické Slovensko bez Hitlerovho patronátu sú modely, ktoré sa niekomu môžu líbiť, niekomu nie, ale podstatné je, že oba sú života neschopné fatamorgány napriek tomu, že sú na Slovensku, i v zahraničí, ľudia, ktorí sa v jednom či druhom modeli stále ešte vidia. Ale aj to je pravda, že tak ako súčasní národnári na Slovensku sa nemôžu vymaniť z faktu, že mnohé z toho čo hlásajú by nemalo v národe žiadnej odzvyky nebyť rokov 1939-45, nemôžu sa ani čechoslováci vymaniť z faktu, že ich dominujúce — kvantitou, ale hlavne kvalitou ak je posudzovaná z nenárodného nadhľadu — postavenie medzi slovenskou inteligenciou je priamym dôsledkom československého 'spolužitia' rokov 1945-92, z ktorých 87% bolo explicitne pod komunistickým dohľadom.

Azda najotvorenejšie sa k tejto nostalgii hlási Milan Jelínek, ktorý doslova vraví, že

dovedu si živě představit situaci, kdy v čele našich národů budou stát moudřejší politici, kteří uznají prospěšnost spojení našich národů v jednom státě.

S úsmevom sa číta klišé z úst Dagmar Burešovej:

Měla jsem Slovensko a Slováky vždy ráda, jezdili jsme s kamarády po slovenských řekách i na lyžích po slovenských horách a vždycky jsem měla pocit, že jsem na Slovensku doma ...

Nechtiac sa tu bývalá predsedníčka ČNR priznáva k bohužiaľ dosť typickému vzťahu českých čechoslovákov k Slovensku: ako k prírodnému rezervoáru pre dovolenkovanie a nie ako k zemi s rešpektabilnou hoci odlišnou kultúro-historickou identitou. Vráťane tisícročného maďarského nielen mocenského, ale aj kultúrneho vplyvu. Čechy a Morava boli nazývané "historické země". Vari bolo Slovensko "nehisto-

rické”, (dovolenkové?) iba preto, lebo československí kultúrni tvorcovia a otcovia po r. 1918 nerozumeli slovenskej historickej odlišnosti? Pre človeka žijúceho v anglicky hovoriacom svete okrem toho táto fráza, ktorou pi. Burešová uviedla svoj príspevok pripomína “*Among my friends there are many ... (Jews, blacks, gays, ... you name it)*”. To je tu obyčajne považované za kliše, za ktorým sa často schováva (podvedomý) anti-semita, rasista, homofób, atď.

Neide však o takéto perličky. Osemstranovú prílohu dominujú dva prejavy, ktoré sú myslím intelektuálne najkvalitnejším i najpoctivejším vyznaním aktívneho českoslovakizmu, ako som ho tu definoval (viď poznámku č. 1), sú akýmsi krédom. Zo slovenskej strany je to *Hypotéza o duchovnom stave Slovenska 1997* z pera profesora biochémie Ladislava Kováča a z českej strany je to *Vyprávění o česko-slovenském soužití* z pera česko-amerického profesora filozofie, bývalého (1948) emigranta, dnes profesora na Karlovej univerzite, Erazima Koháka. Pravda, už samotné názvy článkov symbolizujú nutne asymetrický vzťah česko-slovenský: Zatiaľ čo český profesor hovorí iba o tej časti ‘českej otázky’, ktorá má vzťah k Slovákom, slovenský profesor považuje toto československé fórum za vhodné, aby sa tu zamýšľal o celej ‘slovenskej otázke’, teda o duchovnom stave (*whatever that means*) Slovenska.

S menom Ladislav Kováč som sa stretol ako s autorom článkov filozofického rázu v *Literárnom týždenníku* uverejnených po prevrate 1989. Aj vtedy s jeho (ateistickými) závermi som nemohol súhlasiť, ale bolo mi jasné, že sa jedná o človeka mimoriadne sčítaného, čo som duplom obdivoval u vedca “spoza železnej opony”. Toto ocenenie sa vzťahovalo na 90% toho kde sa naše pohľady schádzali, ale aj na 10% toho, kde sa rozchádzali. Oveľa ťažšie sa mi toto aplikuje na jeho *Hypotézu o duchovnom stave Slovenska 1997*, a to nielen preto, že na percentá je to tu skôr na 50-50. Je to však koherentne podaný svetonázor, presnejšie jeho premietnutie do národnej roviny, a je naozaj možné, že československá orientácia v takomto podaní je jedinou reálnou a serióznou budúcnosťou Slovenka.

Naozaj? ... Vari je naozaj jedinou alternatívou takto seba-vedome podaného československého modelu slovenského “duchovného stavu” iba národniarstvo v štádiu večnej puberty? V lepšom prípade izolacionizmus a narcisizmus pred ktorým vystríhal napr. Štefan Roman slovami “do seba zahľadní, nevidíme svet”? V horšom prípade agresívne kriklúňstvo s jazykom vyplazeným k západným, východným i južným susedom? Vari je naozaj iba emigrantskou naivnosťou dúfať, že Slovensko raz bude vedieť, namiesto ustavičného nariekania nad tisícročným predčeskoslovenským útlakom zaujať kladný vzťah k *svojej* kultúrnej histórii v stredo európskom rajóne, postaviť sa na *vlastné* nohy a povedať Prahe, parafrázujúc Palackého: “Boli sme pred Československom a budeme i po ňom”; i v kultúrno-ideologickom slova zmysle?

Celkove však mi z Kováča bolo smutno. Napríklad tieto tri vety:

Slováci si musia cestu k národnej identite pretrpieť. Skoro všetko sme dostávali bezbolestne, ba zadarmo. Ani za fašistický štát, ani za husákovskú normalizáciu sme si trest neodpykali.

Takto hovorí (pritom nie pred národným, ale čechoslováckym fórom) profesor, ktorý súdiac z jeho postavenia a znalosti západnej literatúry nemohol tak trpieť husákovskou normalizáciou ako napr. kardinál Korec. Ostatne husákovskej normalizácie by nebolo nebyť tlaku z Moskvy a možno silno argumentovať, že nebyť práve takéhoto apriorného čechoslovakizmu v Prahe i za komunizmu, mohol byť husákovský režim nie nepodobný kádárovskému. Vari roky benešovsko-gorwaldovsko-novotnovskej éry neboli dostatočným trestom Slovákom za pokus (Hitlerom zneužitým) ísť samostatnou cestou? Napadlo niekedy nejakého Čecha, že by za tieto roky sa mal bičovať pred slovenským fórom, ako to teraz robí Kováč za husákovské roky? A čo sa týka “fašistického štátu” či práve i pre jeho interpretáciu ku ktorej sa zrejme i Kováč hlási, nemá dnes Slovensko zlé meno všade na západe? Kováčovi to nestačí, chce Slovensko ešte viac trestať (zrejme za prispenia českých partnerov, inak by takto pred nimi nehovoril):

Čím väčšia bude bolesť — uvedomovaná cez reflexívnu aktivitu inteligencie — tým väčšia bude raz naša stabilita a tým zaručenejšie naše hodnoty.

Chce, ako stredoveký inkvizítor, ťahať národ za jeho separatistické herézy ešte viac na škripec, aby mu zaistil večnú spásu či “zaručenejšie naše hodnoty” ako vraví?

S inými pocitmi som sa púšťal do čítania riadkov ex-emigranta Erazima Koháka, známeho napr. ako autora roztomilej knižočky *Národ v nás; Česká otázka a ideál humanitní v údobí normalizace*, Sixty-Eight Publishers 1978. Knižočka obsahuje vložku (v trochu násilnej slovenčine) v ktorej sa pán profesor prihovára k Slovákom formou v angličtine označovanou jednoznačne za *patronising* (za slovenčinu, ale zrejme aj za podnet, je vraj zodpovedný Juraj Sitar, v emigrácii myslím vtedy známy ako skalný benešovec). Okrem tejto vložky je to však veľmi zaujímavý pohľad na českú otázku, povedal by som do českej duše, s filozofickou príchuťou. (Napr. Masaryk je videný ako personalista v spoločnosti E. Mouniera, G. Marcela a P. Riceura.) Hovorí otvorene (a príťažlivo) o českom národe a o českých národných dejinách, teda nenazýva ich ‘československými národnými dejinami’, ani pred ani po 1918 (myslím slovenské ani nepozná). Pravda, treba to čítať tak, že jeho Československo je český národný štát, ináč by to nedávalo zmysel. Tiež Slovensko v kultúrnom slova zmysle je iba appendixom (českých) “historických zemí” ako u všetkých čechoslovákov, je to tu však všetko iba implicitné a možno to pri čítaní ignorovať. Hoci napr. na rozpad Rakúsko-Uhorska sa díva kriticky (dnes je takých medzi Čechmi už veľa), ja osobne som tu viac pochopil z masarykovského vplyvu na české myslenie v tomto storočí než za mojich jedenásť rokov prežitých v Prahe.

Preto som do istej miery bol prekvapený, že práve Kohák sa rozhodol tak významnou mierou prispieť k serióznosti tohto československého fóra. Hlavnou témou jeho *Vyprávění o česko-slovenském soužití* je výzva k re-interpretácii dejín Československa:

Potrebujeme vyprávět adekvátní příběh o Československé republice. To není úkol jen pro historiky a filosofy. Je to úkol pro každého z nás

Dôraz je tu, samozrejme, na “adekvátni”: Teda ignorovať fakt, že s výnimkou počiatočných 20 rokov išlo o politický útvar temer explicitne komunistický (87% ako uvádzam inde) a sústreďovať sa na pekné, masarykovské ideály (odmysliac fakt, že pre mnohých Slovákov “Pryč od Říma” nepredstavovalo práve pekné ideály), ktoré stáli pri jeho zrode a v myslení, či skôr rojčení, starších čechoslovákov, predovšetkým v emigrácii až dodnes. Ak podobne k svojim dejinám pristupujú Slováci — ak ignorujú fakt, že Slovenská republika 1939-45 existovala iba z milosti Hitlerovej a niesla jeho pečať (Židovský kódex), a sústreďujú sa iba na pekné sociálne ideály *Rerum novarum* a *Quadragesimo anno* a národné nadšenie a sebavedomie, ktoré napriek tomu stáli pri jeho zrode — tak sú nazývaní klérofašistami.

Myslím v oboch prípadoch ide o účelovú reinterpretáciu faktov: Je pravdou, že masarykovská etapa v českom národnom myslení je kladným prínosom do ich kultúrnych dejín, podobne ako sociálne a iné ideály mladej slovenskej inteligencie okolo Svoradova, ale aj Rázusových nasledovníkov, koncom rokov tridsiatych predstavujú kladný prínos do ešte len rodiaceho sa sebavedomia v slovenských kultúrnych dejinách. Na druhej strane však aj to je pravdou, že Československý štát, aj keď viac-menej normálne prežil svoju mladosť, nebol životaschopný, v demokratickej forme nedožil ani plnoletosti 21 rokov. A aj to je pravdou, že vtedajší Slovenský štát bol síce normálne počatý, Hitlerovým zásahom však predčasne narodený a v jeho politickom inkubátore aj nevyliciteľne zdeformovaný. Česi nech si uctia masarykovské ideály, Slováci majú svoradovské či hlinkovské a rázusovské, bez toho aby bolo treba reinterpretovať smutné historické faktá. Lebo myšlienky možno ešte raz a lepšie premyslieť, historické faktá však už nemožno ešte raz a lepšie prežiť “adekvátnejším vyprávěním”.

Z českého hľadiska je jedna časť Kohákovho pro-česko-slovenského argumentu pochopiteľná:

Dnes pro většinu Čechů patří Československo k minulosti stejně zapomenuté jako Rakousko-Uhersko ... Nevole, s jakou mnozí moji posluchači reagují na každou zmínku o Slovensku a Československu, je až zarážející. ... Je to ovšem příběh, který vede do slepé uličky, ... k orientaci na Německo, za dnešních podmínek nejspíše formou globalizačního neokolonialismu.

Vykľulo sa šidlo z vreca: tak ako r. 1918 aj dnes má slovenská samobytnosť slúžiť ako obetný baránok, ak nie v politickom tak aspoň kultúrnom slova zmysle, na oltári českého boja o samobytnosť vis-a-vis nemeckému vplyvu! Slovákov zasa varuje, podobne ako Ladislav Kováč, že jedinou alternatívou československej kultúrnej a možno aj politickej orientácie je izolácia a megalománia.

Avšak aj v ináč dobromyseľnom článku Prof. Koháka — “Nepřete se, jen vyprávějte a hlavně naslouchejte” — je pasáž, z ktorej je človeku smutno. To keď hovorí o Ďuricových *Dejinách Slovenska a Slovákov*:

Podle té (knihy) bylo Československo jen poslední fází tisíciletého úsilí odpadlých českých kmenů zničit s německou pomocí veliký slovenský národ. Všechno, každíčký krok československých vlád, demokratických i komunistických, měl jen jednu motivaci, nenávisť,

závist a zášť vůči všemu slovenskému.

Je možné nesúhlasit s interpretáciou slovenských dejín tak ako ich podáva prof. Ďurica — a niektoré pasáže, hlavne týkajúce sa Slovenskej republiky 1939-45 a jej zachádzania so svojimi židovskými občanmi, sú naozaj veľmi nešťastne formulované — to sa však nerobí formou akú zvolil Kohák. Ani jedno z jeho tvrdení nemožno pochopiteľne dokázať (preto Ďuricu ani priamo necituje), sú to iba invectívy a sarkazmus nedôstojného univerzitného profesora bostonskej a pražskej univerzity aby sa takto vyjadroval o kolegovi z padovskej univerzity, aj keď ho zrejme považuje za ideologického nepriateľa.

Alebo tieto riadky už nepísal univerzitný profesor Kohák, ale agitprop, zúrivy čechoslovák, akých sme v emigrácii poznali dosť, na úroveň ktorých by som si však nikdy nemyslel, že sa zníži môj obľúbený autor *Národa v nás*?

George (Juraj) Virsik

Melbourne, február 1998

¹ Azda je na mieste aby som tu definoval pojem 'čechoslovák' a odvodené prídavné meno 'čechoslovácky' či 'čechoslovakistický' ako im rozumiem. Pred rozpadom Československa bol Čechoslovák jednoducho štátny občan Československej (socialistickej či fungujúcej) republiky, zatiaľčo pomenovanie 'čechoslovák' označovalo kultúru či ideologickú orientáciu. Dnes už platí iba to druhé použitie, teda 'čechoslovák s malým č'. [Niečo ako keď sa v Austrálii hovorí o *small 'l' liberals* mysliac tým amerických pokrokárov, keďže termín Liberal sa vzťahuje na austrálsku Liberal Party, ktorá je v mnohom ideologicky podobná britskej *Conservative Party*.] Pôvodnou náplňou čechoslovakizmu bol 'kultúrne nedeliteľný československý národ' takto explicitne chápaný. [Např. text Martinskej deklarácie 1918 doslova vraví, že "slovenský národ je čiastka rečovo i kultúrno-historicky jednotného československého národa".] Neskôr sa toto už rozumelo iba implicitne, ako napríklad pomenovania "československé národné mužstvo", "vláda národného porozumenia" (pre celé Československo po 1989), všelijaké "Československé národné združenia" v emigrácii, kde české národné (t.j. etnické) organizácie neexistovali a slovenské boli označované za fašistické iba za to, že vystupovali pod svojím menom. Model baltický — kde Litovci, Lotyš a Estónci mali každý svoje vlastné etnické organizácie, hoci svoju politickú prácu koordinovali — sa v prípade Čechov a Slovákov nesmel vytvoriť. Aj federalizovaná forma Československa bola podaná týchto emigrantov až do roku 1989 dielom komunistov, ktorí sa spojili s emigrantskými fašistami. A prezident Havel, ktorý po r. 1989 Slovákom zdôrazňoval samobytnosť ich národa (ako keby to oni nevedeli), na americkom kontinente, kde by takéto jeho slovo zavážilo, robil reklamu iba československým národným organizáciám.

Dnes sa čechoslovakizmus u Slovákov už prejavuje iba v neschopnosti chápať slovenskú kultúru ináč než v kontexte kultúry českej, konkrétne masarykovskej. V slabšej, benignej, forme je to celkom zrozumiteľný dôsledok politickej situácie posledných 80 rokov (porovnaj napríklad britský faktor v súčasnej kultúre indickej). V jeho silnejšej, aktívnej, povedali by sme až agresívnej, forme predstavuje dnešný čechoslovakizmus otvorenú *snahu usmerňovať* kultúrny vývoj na Slovensku v úzkom napojení na svet český, čo pre nerovnosť partnerov — nielen čo do veľkosti národov, ale aj čo do ich vyspelosti — znamená v praxi post-komunistický kultúrny vývoj pod českým patronátom, či protektorátom. Časopis **mosty** je práve tribúnou tohoto aktívneho čechoslovakizmu.

² Svoje lunatic fringes má, pravda, každý filozofický smer či kultúrna orientácia, prívržencov Hegela ani slovenských národovcov nevynechávajúc.

³ Týmto, pravda, prejavy nacionalizmu na Slovensku nechcem ospravedlňovať. Nikto rozumný to nemôže chcieť, ibaže tí zodpovednejší sa snažia nájsť a vysvetliť dôvody, ktoré k jeho výskytu viedli. **Kde-kto vie konštatovať, že pacient je chorý a opísať jeho symptomy. Ťažšie je určiť diagnózu a či pôvod symptomov a ešte oveľa ťažšie je nájsť účinnú liečbu.**

⁴ Např. Milan Buroš z Mníchova "vyvracal nacionalistický mýtus o Andrejovi Hlinkovi ako antisemitovi", hoci, zdá sa, nepovedal, ktorý to nacionalista takto ohováral svoj vlastný idol! Sám som toto osočovanie na Hlinku počul, určite nie však z nacionalistických kruhov! Iní vyzdvihovali Viliama Paulíny-Tótha ako priateľa Židov a mesto Liptovský sv. Mikuláš, ktoré si zvolilo židovského mešťanostu r. 1865, zatiaľčo Ľ. Štúr je hodnotený z tohoto hľadiska menej pozitívne.

⁵ Tu je vhodné pripomenúť, že jestvujú, zdá sa, tri druhy viny (a ospravedlnenia).

(a) Na osobnej úrovni: ak som niekomu ukrivdil ja, potom musím aj osobne niesť morálnu i legálnu zodpovednosť vrátane pokiaľ možno kompenzácie.

(b) Na úrovni organizácie, např. komerčnej firmy: tu ide o legálne záležitosti, do akej miery prislúcha obeti náhrada; ak ma napríklad poškodila nejaká obchodná firma, ospravedlní sa mi a ponúkne náhradu (resp. ju k tomu prinúti súd). O morálnu vinu osoby, ktorá podpísala ospravedňujúci list či zariadila kompenzáciu tu vôbec neide. Podobne iné spoločnosti s formálnou štruktúrou, napríklad štát či Cirkev (viď nedávne ospravedlnenie pápeža za Galileu).

(c) Na úrovni národnej, dedičnej či už v biologickom alebo kultúrnom slova zmysle. Tu nemožno hovoriť ani o legálnej zodpovednosti (pokiaľ, pravda, neide o materiálne dedičstvo ako priamy výťažok zo spáchanej krivdy) ani o vine vo zmysle judeo-kresťanskej morálky, ktorá uznáva v očiach Absolútneho sudcu iba osobnú vinu, hriech jednotlivca. Ide tu však predsa o niečo, čo by malo zaťažovať 'národné svedomie' ak to tak možno nazvať.

V našom prípade ide, pravda, o variantu (c).

⁶ Kontext uvádzam s otáznikom, lebo myslím nejestvuje jednotný úzu o tom, či kontext je určený prídavným či podstatným menom. Podobne ako je nejasné, či hovorí např. o Australian Slovaks či o Slovak Australians. A, pravda, v Európe kde sú národné štáty je to ešte popletenejšie: čo to je maďarský Slovák, či slovenský Maďar, ktorý z nich je slovenskej národnosti žijúci v Maďarsku a ktorý naopak?

⁷ Matematicky povedané, 'čiastočne usporiadaná množina': ako obyvateľ multikulturálnej Austrálie som viac Slovákom než Maďarom, viac Maďarom než Číňanom atď., ale např. neviem či som viac Maďarom než Nemcom.

⁸ "pošetilé rozdělení státu" ako vraví Jiří Grygar

⁹ Naschvál píšem názov starej (post-)socialistickej republiky bez spojovníka (po anglicky hyphen) — uštipačne nazývaného pomlčkou aj v tomto časopise. Ide o to, že podľa Pravidel českého pravopisu str. 142 (Praha 1957; podobne v slovenských Pravidlách z roku 1972)

U složek prídavných jmen píšeme spojovník tehdy, jestliže složky mají poměrnou samostatnost (tj. cítíme-li je jako samostatná slova) ...

Ešte výstižnejšie je vysvetlovaný tento rozdiel na príklade rozlišovania medzi "žlutozelený" (homogénna farba, žltý odtieň zelenej) a "žluto-zelený" (dvojfarebný objekt). V tomto zmysle možno hovoriť o "čierno-bielej" fotografii či obrazovke, zatiaľčo "čiernobiela farba" by bola farba sivá. Česko-Slovensko preto v pravom slova zmysle nikdy neexistovalo, iba Československo.